

БРАНКИЦА В. ПОПОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за филозофију

СОЛИДАРНОСТ КАО ОСНОВНА МОРАЛНА ВРЕДНОСТ

Циљ овог рада је афирмација улоге и значаја солидарности као моралне вредности која је у великој мери идентификовала човека и народе на Балкану током читаве његове историје. Солидарност као врлина стоји насупрот егоизму, једном од основних покретача човековог деловања, који, са једне стране јесте прихватљива и рационална варијанте хтења сопственог добра. Међутим, у новије време, сведоци смо све чешће негативне употребе човекове воље за моћ која лако склизне у ирационалну мрачну провалију људске злобе или хтења туђег зла. Уместо тога, да би нека лична и друштвена активност имала моралну вредност, за своју сврху мора имати добро другог човека или народа, као хтења туђег добра или уклањања разлога који могу произвести бол и патњу другом човеку, групи или читавом једном народу. Као основа и суштина солидарности јавља се осећање сажаљења и непосредно саучесништво човека које постоји само у патњама другог, али не и у његовим радостима. Све чешће појаве насиља, свирепости, прогона, претњи и застрашивања као феномена супротних врлини солидарности и осећања сажаљења говоре о изостанку управо ових вредности које нас упозоравају да не наносимо патњу другима. На тај начин, солидарност се може одредити као морална заповест или забрана садашњице: Никога не вређати, не чинити зло, не клеветати и не газити њихова права!

Кључне речи: солидарност, егоизам, добро, зло, морал, вредност, патња, заповест.

---

1 brankicapopovic69@gmail.com

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Солидарност је морална категорија која првенствено упућује на удруживање и повезаност припадника једне друштвене заједнице, ради остваривања одређених циљева (Стевановић, 2003, стр. 431). Етимолошки гледано, реч солидарност потиче од латинске речи „solidus“, што значи „чврст“, а постојао је и средњовековни правни појам „solidum“, што је значило да се група људи, која се појављује пред судом понаша „сви као један човек“. Данас, већина теоретичара појам солидарности одређује као један нови појам са старим коренима. Тако ће Француска револуција на својим крилима донети именицу „solidare“, која се у нашем језику може превести са „потпуност“, „целовитост“, а у сличном значењу употребљава се у већини савремених европских и светских језика. У свакодневној употреби овај термин је најчешће заступљен у области економије и банкарства у форми „in solido“, што ће рећи да дужников жирант има обавезу враћања дуга „у целокупном износу“, у ситуацији да дужник не може да измири своје обавезе према банци.

Солидарност као феномен смешта се између два главна и, у извесном смислу, екстремна облика моралне активности, наиме, између егоизма и алтруизма, који са своје стране, на најбољи начин опредељују присутност ове врелине, у мањој или већој мери, у некој друштвеној групи или заједници. Када је реч о првом облику испољавања моралне активности, о егоизму и различитим његовим модусима појављивања, они се односе на поступке и понашања управљена на саму личност која их обавља. Лепеза боја и облика егоизма веома је шаролика и богата својим нијансама, које се преливају и прелазе једна у другу, тако да је понекад тешко распознати да ли се ради о личним или опште друштвеним интересима и тенденцијама. Груби егоиста „гази преко живих људи“, то јест, остварује своје интересе, намере и циљеве користећи друге људе на разне начине и не водећи рачуна о њима. Појава тако екстремног вида егоистичног понашања је недопустива и неодржива у зрелом друштву или заједници, јер стоји у сукобу са основним принципима морала. Рафиниранији вид егоизма и самим тим много више и чешће заступљенији у друштву је онај који даје привид алтруистичког деловања у виду (наводног) поштовања туђих интереса. Сви „морални“ поступци једног лицемера према другима, попут помагања и вршења одређених услуга или донација и других „добрих дела“, посредовани су неким личним мотивима, најчешће је по среди материјална добит или сујета, такође, он то чини ради свог угледа и славе у друштву. Тако раширен вид моралне активности није директно супротстављен друштвеној средини у којој се испољава и не стоји у директној

супротности са циљевима моралног система вредности, те се може сматрати нижим нивоом моралне културе личности и его-алтруизмом. На овом месту нужно се намеће питање: Да ли је могуће безинтересно деловање и ако постоји, шта га чини таквим? Могући одговор на то питање креће се у равни свесног тока добре воље и њоме инициране намере да се изврши једно добро дело, које ће бити у интересу и на добробит другог човека, једне заједнице или друштва у целини. Управо овде је скривен корен нашег феномена солидарности који искључује сваки вид егоизма и саможивости и представља високи ниво моралног живота људи, оно високо дрво које пружа људском роду зреле плодове моралних вредности.

Већ смо горе навели да је етимологија појма солидарност у вези са латинским и касније за француским језиком, али оно садржинско у овом термину у већој мери налазимо у схватањима немачких и руских филозофа која су прожета хришћанским схватањем морала. Врлина солидарности у њиховим теоријама најчешће се појављује као основни принцип друштвене организације, који је, са једне стране, усаглашен са доминантном хришћанском антропологијом, а са друге стране, представља рационалну меру између индивидуализма и колективизма, односно, либерализма и социјализма. Наиме, то не значи да ћемо сада садржај појма солидарности аутоматски сместити у темеље изградње новог концептуализма нашег времена, већ се пре може појмити као један нови и оригиналан израз релације између човека и друштва, као једног од синонима филозофско религиозног социјалног учења. У хришћанским теоријама појам солидарности неретко се поистовећивао са појмом братство, затим са појмовима пријатељства и делатне љубави, што је својеврсно питање границе и могућности секуларне природе идеје солидарности као такве. Солидарност је свеобухватна морална врлина и вредност која у себи садржи низ племенитих значења, између осталих и следеће: међусобно помагање, удруживање, повезивање итд. Манифестује се кроз пружање помоћи, заштите, подршке, саосећања и бива заступљена како у материјалном тако и у моралном аспекту људског живота. Прецизније говорећи, можемо констатовати да се феномен солидарности појављује у два комплементарна вида, као морална врлина и као друштвени принцип деловања. Према овом другом облику, солидарност служи као начело уређења друштвених институција, по коме треба преобликовати оне штетне делове друштвене структуре које негативно утичу на здраве односе међу људима и превести их у институције солидарне активности, док се први облик солидарности залаже за опште добро и тиме поприма карактер социјалне врлине. Наиме, врлина солидарности или саосећања, као добровољна друштве-

на кохезија представља спремност да се помогне и пружи међусобна подршка унутар одређене заједнице, чији су припадници међусобно солидарни у разноврсним успесима или неуспесима појединаца или група, које осећају као своје властите. Такође, појам солидарности и дужности према другима обухвата и осећања братства и љубави унутар различитих интересних група и удружења и као такав противи се идеји доминације, ауторитета и моћи једних над другима. Међутим, у стварности и у виђењу бројних етичара и теолога, очигледан је недостатак такве солидарности, пре свега у ситуацијама када су интереси неке издвојене групе на штету друштвене заједнице у целини. Добро је позната ствар да у нашем свету живота када превладавају несреће и невољне животне ситуације угрожености човека, како на индивидуалном тако и на колективном плану, долазе до изражаја братски осећаји у животу појединца и заједнице. Међутим, чак и у таквим ванредним ситуацијама, потребно је посебно напоменути да се међусобна солидарност губи или пак ишчежава када превлада себичност, супротна особина солидарности, која учини да братски осећаји изгледе и необично олако буду потиснути неким другим преокупацијама и интересовањима људи, њиховим личним бригама и пословима. На срећу, сведоци смо феномена људске солидарности под различитим мотивима како у даљној прошлости тако и у нашој свакодневници, који, као такав, често превазилази оквире одређене друштвене групе и границе неке националне заједнице. Припадници одређеног народа саосећају и солидаришу се са људима друге националне припадности (понекад и са народом са којим су, колико јуче, водили рат). Штавише, солидарише се група племенитих личности у рушењу изолације између два или више народа, узимајући за повод поменути чин међусобне солидарности и саосећања у страдању, засноване на свести о међузависности људи и народа у свим сегментима живота. Солидарност је заснована како на друштвености која је својствена човеку, људској врсти и свим облицима људске заједнице тако исто и на достојанству и једнаким правима свих људи. Међутим, друга страна медаље повезивања људи и народа открива нам огромну неједнакост међу њима и испољава се у различитим видовима искоришћавања, притисака и условљавања. Нови облик колонизације, то јест, према савременој друштвеној теорији идентификовани процес глобализације, засноване на неправди и ерозији мањих и средњих народа, не сме бити ничији циљ. Уместо тога, тај савремени светски процес приближавања и удруживања народа мора бити праћен појачаним ангажовањем свих сегмената друштва на културно-етичком плану и, сходно томе, на очувању и афирмацији виталних система свеопштих културних и моралних вредности.

СОЛИДАРНОСТ И ДОСТОЈАНСТВО

Врлина солидарности једног народа или човека као индивидуе показује се као његова снага да чини велика хумана дела ради потребе спасавања и помагања живота угрожених људи и заједница. Овако схваћена солидарност прожета је оном добром старом врлином, ратничком храброшћу, која се још код Аристотела појављује у виду златне средине између кукавичлука и претеране смелости. Врлина храбрости која долази до изражаја управо у ситуацијама када физички и морално страда велики број људи, састоји се, паралелно, у снажном подношењу и трпљењу неправде, насиља и других видова испољавања зла у (ви)тешким временима, као и у истрајној борби за остваривање постављених етичких циљева. Тако снажна симбиоза двеју моралних врлина у човеку може имати велику улогу у очувању његовог психичког здравља и равнотеже, штитећи га у тим невољним животним околностима од очајања, малодушности, страха и мучног нестрпљења. Такво стање духа има велику вредност како за поједине личности, још у већој мери за народе који истрајавају у непрестаној борби за очување својих виталних вредности и интегритета. Тиме се објашњава она специфична особина малих народа са снажним осећањем достојанства и поноса и високом свешћу о слободи. И када се супротставља надмоћној сили и када губи, његово морално достојанство му помаже да се из пепела дигне и распали живу ватру, помоћу клице етичке светлости унутар своје душе. То је зрелост аутономије воље једног бића народног, она унутрашња светиња и морални закон који је он сам стекао у својој историји, да се жртвује за своје вредности и, напокон, то је она врста етичке храбрости која лебди изнад витезове главе у боју на Косову пољу. Човек је одређен да буде морално биће, врлина је његов узор, а врлина је склоност према дужности, која га чини човеком у тоталитету своје суштине. Разумско чулна синтеза човековог бића захтева склад, хармонију склоности, задовољства и дужности у којем се уважавају обе стране личности, и духовна и она чулна, као дејство два принципа јединствене целине интегралне људске природе. Само се на тај начин обезбеђује морално деловање и морални дух, јер се не служи присилом вршења неке радње, која аутоматски рађа отпор природном нагону. Јер, тек „непријатељ с којим смо се измирили стварно је савладан“. Људска природа је у стварности много повезанија целина него што може да изгледа филозофу аналитичару, који је склон раздвајању. Умско мишљење никада не искључује, као недостојне, разлоге срца, јер, ако би они и чулна природа увек били само обуздавани део, а не онај који равноправно суделује, како би могли чинити онај живи део човековог ума. Човек,

вредан дивљења и савршене људске природе, са извесним поверењем преговара са својим нагонима са сигурношћу да га страсти душе неће завести, или му подвалити бланко чекове у име ниских страсти. То је таква равнотежа личности у којој је осигурано морално осећање, као прожимање и оријентација над свим осталим људским осећањима, на тај начин да се са сигурношћу и афектима сме препустити вођење човекове воље. Душу доброг човека не чине само његови поједини морални поступци већ је сав његов карактер моралан, добар и јак. Као да сам природни нагон говори и делује када човек витешког морала са лакоћом подноси херојску жртву као свој добровољни акт, иако у тим тренуцима често није свестан лепоте свог узвишеног поступка. То је одлика великих догађаја када се бришу границе разних хоризоната душе, емоције и разума, склоности и дужности, а херој засија пуноћом живота у пуном сјају и хармонији своје витешке душе. Она тријумфује и над чулним манама, јер сви покрети који произлазе из доброте душе биће лаки, живахни и благи у исти мах. Од благости срца настаје човеков складан свет мисли и дела, мирење са својом распетом људском природом, смирај у патњи и болу њихове супростављености и борбе у којем лежи израз слободне моралне снаге и челичне воље.

Достојанство је израз узвишене душе и мишљења, лепота карактера и најзрелији плод хуманитета коме људска душа непрестано тежи, наспрам природној нужности и нагону, који се са своје стране понајвише осликавају путем медијума осећања задовољства и бола (Šiler, 2007, стр. 75). Између закона природе и закона ума лебди једна натчулна снага моралне слободе човекове воље, тог узвишеног феномена, која човека може истовремено ослободити животиње или га чак уздигнути до божанства. Морална снага духовне слободе је натчулна природа човекова која се може изразити логосом достојанственог образовања и васпитања. Достојанство као израз отпора слободе духа налази се више у патњи природном нагону при обављању моралних дужности, нарочито када се подноси болна жртва, носећи на својим крилима саме границе људске природе. Када Кант разматра естетски суд о узвишеном, он га од чулног искуства усмерава у правцу натчулне сфере моралности, а само естетско искуство наговештава човеков унутрашњи однос према некој апсолутној целини. То је израз оне немоћи људског ума пред звезданим небом, пред том бескрајном величином и несамерљивом снагом природе над човеком, пред којом застаје дах. То усхићење тада делује на морални закон у човеку, то јест на бујање доживљаја натчулног човековог достојанства и позива на ослобађање и ширење душе на етичку димензију

опредељења, у којој се превазилазе тегобе страха и мучеништва херојске жртве. Ко хоће да буде први и највећи, мора да служи другима!

Солидарност показује да начело, тако често понављано у претходном социјалистичком систему „сви за једног; један за све“ није био само идеал већ реалност. Водећи рачуна о општем интересу, самим тим је и лични интерес задовољен (Жид, стр. 162). Дакле, морал солидаризма није морал жртве јер је њиме обухваћен и лични интерес и користољубље. И јеванђељска заповест: „Воли ближњег свог као себе самог“ садржи љубав према себи, коју нам солидарност потврђује, да мој ближњи то сам ја и да се не може одвојити једно од другог.

СОЛИДАРНОСТ И ОДГОВОРНОСТ

Сагласни смо да је веома упутно овакав одељак започети једним примером солидарности у најновијем времену. Наиме, катастрофалне поплаве од пре само неколико година ујединиле су становнике свих погођених земаља нашег региона, како на националном тако и на интернационалном нивоу. Са свих страна смо били бомбардовани речима солидарности и пожртвовања и нико не може порећи чињеницу да су се грађани свих земаља нашег региона ујединили у солидарности са становништвом у погођеним крајевима. Та солидарност састојала се у искреној моралној и материјалној помоћи која је пружана у оскудним тренуцима угрожености и људске егзистенције и као таква била је непроцењива за оне којима је била потребна. Поред елементарних непогода и стихија које настају, било дејством природних или људских фактора, и које имају карактер масовног страдања људи, у друштву се хронично јављају разноврсне неповољне ситуације у којима се захтева морална и материјална друштвена солидарност са појединачним случајевима болесне деце или њихових родитеља, као и у екстремном сиромаштву или пак насиљу у породици. Поставља се питање да ли је држава ослобођена солидарности са својим грађанима до те мере да се може ослободити одговорности за животе које није спасила!? Када се ствар тако постави, може звучати као да се окривљује само јавна апаратура власти или државе, најчешће су то институције, за недостатак солидарности за патње народа. То је, нажалост, симптоматично стајалиште већине водећих актера високе политике када избацују флоскуле које упућују на институције које „морају одрадити свој посао“ и чије деловање мора бити синхронизовано! Јасан је то индикатор колико су политичке елите удаљене од оних за које се наводно брину и за чију добробит наводно раде. Све више је евидентан тај мањак осећаја моралне ду-

жности и одговорности вршења неке солидарне делатности, који произлази из дехуманизације политичког деловања и са њом повезане поларизације, дубоко подељене социјалне структуре друштва и његово раслојавање. Изо-станак осећања емпатије, као особине појединих људи или мањих група, постепено се прелива на друштвени систем и на функционисање његових институција, што све скупа одаје призор стања опште друштвене апатије која захвата све слојеве друштва. О томе нам сведоче све бројнији призори како одговорна лица, која су на службеној дужности, могу мирне савести пролазити поред особе која трпи физичко, вербално или ментално насиље или је у каквој другој невољи. У таквим условима, најлакше је окривити институције, систем, а не људе, појединце или групе које се руководе једино сопственим интересима. Свакако да је неопходан један много супстанцијалнији облик солидарности међу људима уопштено говорећи, а првенствено између припадника разних друштвених елита, на једној страни и оних који не припадају привилегованим слојевима друштва, на другој страни.

Осим тога, није довољно да сами грађани спонтано показују солидарност, преузимајући на себе одговорност државе само у алармантним ситуацијама. Наше друштво већ дуго потресају мање или веће кризе, на разним нивоима битисања, премда су највидљивије оне које се тичу економије и с њом повезаног животног стандарда. Међутим, то је само онај видљиви део санте леда која стоји на несигурном и пољуљаном тлу кризе културних, моралних и опште културних вредносних система, на којима се понајвише осећа замрлост врлине солидарности. Тачније, једва да се може и назрети некакав модалитет тог хуманог односа солидарности према све бројнијој армији незапослених младих људи и, још горе, оних понижених радника који месецима не примају плату, као и социјално угрожених људи, како на селу тако и у граду. Сасвим је парадоксално то како се у оваквим условима егзистенције великог дела друштва не поставља једна морална заповест у виду захтева за одговорношћу и солидарношћу када је узрок томе људски фактор. Апсурдан је управо тај феномен фасцинације човека друштвеном катаклизмом који готово превазилази размере и облике природне катастрофе, на тај начин да се оним људским факторима прилази чак фаталистичније него природним. То је она друштвена катастрофа нашег времена која је већ одавно идентификована и спозната као нови бог – новац и којим се манипулише људима, породицама, народима, човечанством!

Какав је пак облик солидарности потребан када се ради како о глобалним и свакодневним проблемима? Да ли је само деловање хуманитарних организација неопходно довољно; могу ли појединачна дела која лече симптоме

решити болест? Навешћемо један такав племенит подухват. Наиме, захваљујући помоћи француске организације „Солидарност за Косово“ реконструисана је школа „Бора Станковић“ у селу Стража код Ѓњилана, у Косовском Поморављу. Невладина организација финансира је увођење централног грејања, поправку фасаде, тоалета, прозора и степеништа у овој школи. У овом издвојеном одељењу школе у Стражи наставу похађа двадесетак ученика. Неки од њих до школе путују и сат времена. Организација „Солидарност за Косово“ већ неколико година помаже Србе у најугроженијим деловима централног Косова (<http://sr.wikipedia.org//sr/>).

Њен оснивач је господин Арно Гујон који, на питање шта га наводи на предузимање оваквих хуманих активности, одговора похвалом и дивљешњем управо према људима којима је солидарност исказана:

„Срби на КиМ су пример храбрости на који цео свет може да се угледа, Оно што су они издржали и шта издржавају тешко да би неко други могао. Из њихове храбрости црпим своју снагу и мотивацију“.

Ово јесте тај трачак светлости и зрно наде које греје веру човека који страда и пати у људску доброту и бољу будућност. Ипак, на место појединачног и усамљеног деловања ретких организација и племенитих људи у пружању помоћи страдалном становништву, једно зрело друштво мора имати механизме отклањања свих непогода и зла, посебно оних који су узроковани неразумним људским факторима. Пре свега, треба да постане обавеза друштвених институција у једној заједници са развијеном етичком свешћу, да помажу људима да се ослободе оне патње коју стварају разне природне и друштвене непогоде. Етички и морални значај солидарности највише се огледа у томе што она ствара у људском друштву и код појединца осећање сигурности, без којег нема ни слободе савести, воље, мишљења, стварања и развоја, како личних способности тако и друштвених процеса и односа уопште. Већа заступљеност ове драгоцене релације солидарности међу људима умногоме доприноси стварању праведнијег и хуманијег друштвеног система, у коме је у довољној мери заступљена идеја доброте и правде. Ове врхунске врлине већ, по својој природи, носе осећање узајамног поштовања међу људима, али, са своје стране, и друштвени апарат мора да препозна и санкционише оно зло које долази од појединаца. У болесном друштву у коме нема владавине моралног закона (паралелно са владавином права) несметано бујају негативне појаве и вредности моралне закржљалости, попут лицемерја и превара на свим нивоима људских односа, сујете и охолости, исмевања поштенног рада и живота и општи заборав грађанских дужности. Ако већ

постоји таква дијагноза болести друштва, у коме је корупција захватила његове виталне институције, то онда постаје тешка арома духа времена, у којем се људи опредељују према његовим негативним моралним одређењима. На место одлучне борбе против свих облика корупције њени конзументи се у свом лако стеченом комфору опиру таквој активности, под изговорим да се „корупција тешко искорењује!“. Отклањање тих негативних вредности и феномена друштва основни је задатак његове реорганизације у виду поштовања закона, прописа и норми које ће најпре ублажити а потом и сузбити њихово деловање и тиме допринети сигурнијим и складнијим друштвеним односима. Уместо бриге и безнађа по питању сутрашње егзистенције, све чешћи примери исправног деловања који временом постају преовладавајући унутар друштвених институција, постепено ће обезбеђивати уравнотеженије и достојанственије људске односе, којима се вредност самог живота квалитативно мења за највећи број људи. Једино таква систематска активност и деловање моралног закона на свим нивоима друштвене заједнице доприноси подизању добре воље, интелектуалне енергије и ентузијазма појединаца, првенствено младих људи за њихов рад, усавршавање, стваралаштво и срећнију перспективу. Неговањем ове узвишене моралне особине код појединаца и институција ствара се добар осећај пуноће живота по врлинама оданости и љубави, које пак, са своје стране, дају животу смисао, вредност и моћ деловања стваралачке воље (*élan vital*), у Бергсоновом смислу речи.

Литература

- Bergson, A. (1991). *Stvaralačka evolucija*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest.
- Поповић, Б. (2018). *Филозофија феникс-ийице. Етички аспекти косовске драме*. Косовска Митровица – Београд: Филозофски факултет – Графоин.
- Стевановић, М. В. (2003). *Морал и етика: основна значења термина и израза*. Београд: Теос.
- Šiler, F. (2007). *O lepom*. Beograd–Užice: Book & Marso – Grafo plast.
- Шарл, Ж. (1940). *Солидарносћ*. Београд: Издавачко-просветна задруга.

Електронски извори:

<http://sr.wikipedia.org//sr/>

БРАНКИЦА В. ПОПОВИЧ

Приштинский университет в г. Косовска-Митровица

Философский факультет

Кафедра философии

СОЛИДАРНОСТЬ КАК ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ МОРАЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ

Аннотация

Целью данной работы является подтверждение роли и значения солидарности как моральной ценности, которая в значительной степени определила человека и народы на Балканах на протяжении всей их истории. Солидарность как достоинство предстаёт как противоположность эгоизму, одному из основных факторов человеческой деятельности, который с одной стороны является приемлемой и рациональной вариантой желания собственного блага. Однако, в последнее время мы стали свидетелями все более негативного использования человеческой воли к власти, которая скользит легко в иррациональную тёмную бездну человеческой злобы или желания зла другому человеку. Вместо этого, чтобы какая-нибудь личная и общественная деятельность имела моральную ценность, её целью должно быть добро другого человека или нации, а также желание блага другим людям или устранение причин, которые могли бы вызвать боль и страдания другого человека, группы или всей нации. В качестве основы и сущности солидарности выступает чувство сожаления и прямого соучастия человека, которое существует только в страданиях других, но не и в их радостях. Всё более частые случаи насилия, свирепости, преследований, угрозы и запугивания как явлений, противоположных солидарности и чувству сожаления говорят об отсутствии именно тех ценностей, которые предупреждают нас не причинять страданий другим людям. Таким образом, солидарность может быть определена как главная моральная заповедь или запрет нынешнего времени: никого не оскорбляй, не делай зла, не клевети и не нарушай права других!

Ключевые слова: солидарность, эгоизм, добро, зло, нравственность, ценности, страдание, заповедь.